
СПЕЦІАЛЬНІ ТА ДОПОМІЖНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ

УДК:94(477.75)

*Ірина Карашевич
(Київ)*

ОСМАНСЬКІ МІСТА ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я (СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИВЧЕННЯ)

У статті аналізується сучасний стан і перспективи вивчення археологічних пам'яток турецької культури на території Північно-Західного Причорномор'я. Розглядаються проблеми які постали перед дослідниками у вивченні цього періоду. Локалізуються головні адміністративні центри Північно-Західного Причорномор'я у складі Османської імперії.

Ключові слова: міста, імперія, фортеці, розкопки, пам'ятки.

Територія Північно-Західного Причорномор'я (сучасна Одеська область) в період з кінця XV по XVIII ст. перебувала у складі Османської імперії. За цей час сформувалась мережа населених пунктів, яка включала систему фортець і міських утворень за їх стінами, фортів, неукріплених поселень, більшість з яких були засновані до приходу османів і отримали подальший розвиток за османське панування.

Входження Північно-Західного Причорномор'я до складу Порти розпочалось у 1484 р., коли турецькі війська на чолі з султаном Баєзідом II Вели захопили фортеці Кілію і Білгород (перейменована в Акерман)¹. Пізніше, у 1595 р. було захоплене м. Сміл (Ізмаїл)², до якого адміністративно в 1621 р. приєднали місто-порт Рені (перейменоване в Томарово)³. Захоплення фортець супроводжувалось відокремленням їх разом із прилеглими територіями від Молдавського князівства.

В результаті безперервних військових кампаній, які проводились в імперії, запровадження османської адміністрації в європейських округах відбувалось поступово⁴. Завойовані території Північно-Західного Причорномор'я були приєднані до складу бейлербейліка Румелія з центром в місті Едірні⁵.

На першому етапі існування у складі Порти ця територія виконувала роль буферної зони між областями, що були організовані як санджаки під безпосереднім османським управлінням, та зоною відкритої Священної війни і являла собою пограничну місцевість Османської імперії.

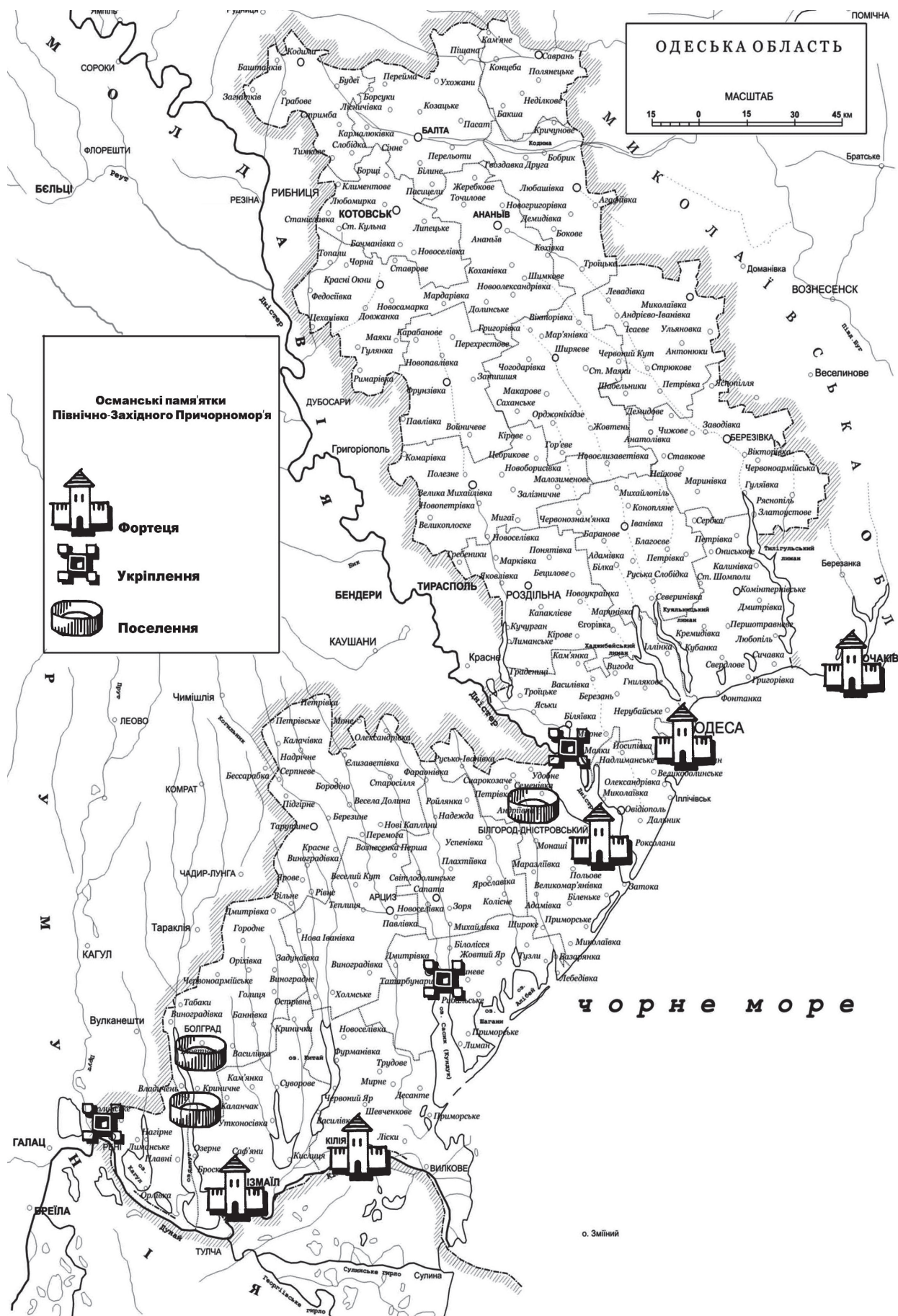
Турецький уряд розглядав міста-фортеці Акерман, Кілію та Ізмаїл не тільки як військово-стратегічні пункти, що виконували роль аванпостних

укріплень на кордонах з Польщею та Росією, але і як центри контролю за торгівлею на узбережжі Чорного моря⁶. Коло міст-фортець поступово створювались так звані райї – райони з християнським населенням, які управлялись безпосередньо османськими намісниками⁷. Писемні джерела фіксують у вищезазначеній області існування військово-ленної (або тімарної) системи⁸. Ймовірно, саме цією обставиною пояснюється те, що влада в першу чергу піклувалася про укріплення головних осередків адміністративного управління області. У фортецях розміщувались турецькі гарнізони під головуванням пашів, які здійснювали адміністративне управління прилеглими до міста райями. Християнське населення, яке проживало в турецьких округах, називалося райят: в містах – греки, вірмени, молдавани, українці, росіяни, частково болгари; в селах – майже виключно молдавани, українці⁹.

Система адміністративно-політичного управління цієї території почала формуватися лише з кінця XVI ст. Це пов'язано з появою нової адміністративної одиниці – Акерманський санджак, до складу якої входили міста Белгород (Болград), Кілія, а також Буджак, Тигина (Бендери) та Джанкерман. Згодом з'являється нова провінція Османської імперії, бейлербейлик з центром у місті Очаків (Озі), який об'єднав землі Північного Причорномор'я (Східний Ногай, Едісан і Буджак)¹⁰. Акерманський санджак вийшов із володінь Румелійського бейлербею і увійшов до складу Очаківської провінції.

З XVI ст. на рівнину між Акерманською і Кілійською землями почали переселятися ногайські племена. В 1569 р. у Буджак були переселені племена едистанців, едичкульців і «білих» ногайців¹¹. До 1586 р. майже у весь степ було заселено ногайцями і сформовано Буджацьку (Білгородську) орду¹². У 1672 р. північним кордоном їх розселення була встановлена лінія Халіл-паші, що проходила у місці з'єднання Троянового валу з р. Ботна. Орда перебувала в залежності від Кримського ханства¹³. Влада ханських намісників обмежувалась ногайськими округами і не поширювалася на території турецьких рай Бессарабії.

Досить важливе місце в житті орди займав грабунок сусідніх територій (так званої зони Священної війни), що значною мірою стимулювався Кримським ханством і Туреччиною¹⁴. Наявність фортець Акерман, Кілія, Ізмаїл забезпечувала ногайцям, поперше, захист від переслідування, а по-друге можливість легко позбутися награваного. Наприкінці 1777 р. Буджак, що раніше належав Криму, був

Карта 1. Османські пам'ятки Північно-Західного Причорномор'я

формально приєднаний до Туреччини. З цього часу управління Буджаком здійснював безпосередньо турецький намісник Буджак-каймакан¹⁵.

Російсько-турецькі війни, Кримська військова компанія і Паризький мирний договір призвели до втрати значення фортець в нових політичних реаліях. Зокрема, це відбилась у відношенні царської Росії до залишків фортечних споруд і негативному ставленні російського уряду до татарського і турецького населення. Вже з кінця XVIII і в XIX ст. склалися передумови, які призвели до часткового, а в деяких випадках й до повного руйнування багатьох пам'яток¹⁶.

Демографічна ситуація, а з нею й політична структура краю зазнали значних змін. В період з кінця 30-х рр. до кінця 80-х рр. XIX ст. відзначається занепад тюркології. Вивчення і картографування османських пам'яток в цей період практично не здійснювалось. Лише в процесі картографування комплексних архітектурних і археологічних пам'яток фіксувались і османські. Тому серед актуальних завдань сучасного етапу вивчення історико-культурної ситуації, що склалася в Північному Причорномор'ї в XV-XVIII ст., найбільш важливими є наступні:

- обстеження території, на якій відомі османські пам'ятки;
- виявлення залишків турецьких фортець, фортив і поселень;
- створення карти пам'яток з подальшим їх вивченням.

В історії картографування османських пам'яток Північного Причорномор'я, і в тому числі Бессарабії, виділяється три етапи¹⁷.

На першому етапі кінець початок XX ст. здійснювалась фіксація пам'яток в процесі картографування архітектурних залишків. Перша спроба такого картографування пам'яток Північно-Західного Причорномор'я була здійснена Одеською крайовою комісією, яка почала роботу в 1926 році. Комісія склала реєстр пам'яток архітектури, в який поміж іншими увійшли і турецькі пам'ятки. Вони були взяті під охорону і поділені на категорії. В першу чергу під охорону була взята Акерманська фортеця, а також залишки Хаджибейської¹⁸. У XIX ст. членами Одеського товариства історії і старовини було здійснено спробу реставрації Акерманської фортеці, а також проведені перші археологічні розкопки¹⁹.

На другому етапі, кінець 40-х–70-і роки XX ст., розпочинається фіксація архітектурно-археологічних пам'яток в процесі археологічних розвідок. До карти пам'яток середньовіччя увійшли такі міста, як Одеса, Овідіополь, Білгород-Дністровський, Татарбунари, Кілія, Ізмаїл, Болград, Рені; населені пункти – Мологи, Роксолани, Маяки²⁰.

На третьому етапі, кінець XX – початок XXI ст., відмічається перехід до планомірних археологічних досліджень регіону, завдяки яким стало мо-

жливим вивчення найбільш видатних пам'яток фортифікації, міських структур, фіксація будівельних періодів та їх послідовність. В тій чи іншій мірі це стосується таких пам'яток, як міста-фортеці: Акерман, Хаджибей, Кілія, Ізмаїл. Їх дослідження дозволяє перейти до більш глибокої оцінки їх матеріальної бази, яка включає особливості системи фортифікації, цілісну систему структури планування. Остання відображає уклад життя гарнізонів, їх функціональні особливості, розвиток будівельної справи, ремесла, торгівлі та інших занять в межах фортеці (їх різних частинах), взаємозв'язок із міським населенням за межами фортечних мурів²¹. Матеріальні залишки османських пам'яток Північного-Західного Причорномор'я, в тому числі і Бессарабії, представлені такими категоріями:

- 1) земляні укріплення;
- 2) кам'яні укріплення або частини укріплень (стіни, башти, фасадні структури);
- 3) монументальні будівлі (палади, караван-сараї, мечеті, медресе, хамами, мости, казарми);
- 4) надмогильні пам'ятки (мавзолей, стели, епіграфічні пам'ятки).

На території, яка розглядається, існують всі типи пам'яток.

Територія Північно-Західного Причорномор'я охоплює територію межиріччя Дністра і Дунаю (так званої Бессарабії) та Дністра і Кодими. За сучасним адміністративно – територіальним поділом вона охоплює 26 районних центрів Одеської області.

На початку XVIII ст. молдавський володар Дмитро Кантемір дав опис Молдавського князівства з давніх часів до XVIII ст., в тому числі і Бессарабської землі (частини Північно-Західного Причорномор'я), яка до XV ст. входила до його складу²². Він поділив територію між Дністром і Дунаєм на чотири територіальні одиниці, які повністю контролювались османами – Акерманську, Кілійську, Ізмайльську та Буджацько-татарську землі. Для зручності опису регіону, був використаний поділ Д. Кантеміра, тому що вищезазначені 26 районів сучасної Одеської області повністю припадають на цю територію.

Акерманська земля – кордон її проходив від пункту Декілташ (з тюрк. кам'яна колона) по правому берегу р. Карадере (сучас. р. Алалія) до озера Ботос (сучас. оз. Бурнас). На північному заході вона межувала із Бендерською землею²³. На півночі охоплювала фортецю Яник-Хісар («Yanykhisar palankası»). На півдні обмежувалась морським узбережжям. Отже, з вищевикладеного в межах Акерманської землі перебувала територія 3-х сучасних районів – Білгород-Дністровського, незначна частина Татарбунарського та Саратського районів, а також частина території Республіки Молдова. Центром було місто-фортеця Акерман (Akerman), з 1944 р. Білгород-Дністровський, давнє місто Дністровсько-Прутського межиріччя, розташоване на правому березі Дністра, в 20 км від Чорного моря.

Це місто було захоплене турками-османами 5 серпня 1484 року²⁴.

Акерман – найкраще досліджена фортеця. Перші археологічні розкопки на її території пов'язані з ім'ям Е.Р. фон Штерна. У 1900-1912 рр. ним були проведені розкопки на території фортеці з метою віднайдення непошкоджених шарів античного міста Тіри. В результаті було виявлено турецький культурний шар²⁵. З 1919 до 1937 (за часів перебування Бессарабії у складі Румунії) на території фортеці проводились розкопки румунськими вченими²⁶.

У 1940 – 1941 рр. поновлено археологічні розкопки в Акермані під керівництвом директора музею В. Шахназарова. В ході дослідження ним було виявлено турецьке кладовище²⁷. У 1945 р. розкопки його продовжила археологічна експедиція Інституту археології УРСР під керівництвом Л.Д. Дмитрова²⁸. Кладовище займало частину форштадта, на якому було закладено «центральный розкоп», де досліджуються і дотепер будівлі античної Тіри та Золотоординського Білгорода²⁹.

У 1977 р. Причорноморська експедиція Інституту археології АН УРСР під керівництвом Г.Г. Мезенцевої розпочала розкопки всередині цитаделі, які внесли значні уточнення у планування її внутрішнього простору. Під час цих досліджень відкрито керамічний водогін і опалювальні труби. Двір був брукований кам'яними плитами. Дослідниця зазначила, що відкриті будівельні залишки належать до кам'яних будівель палацу і приміщень арсеналу³⁰. Турецький мандрівник Евлія Челебі, описуючи фортецю, повідомляв, що «...цитадель являє собою чотири башти, подібних галатській. В цій внутрішній фортеці стоїть королівський палац, в якому живе комендант, і зберігається військовий арсенал»³¹.

Початок планомірного вивчення османського Акермана розпочато з відкриттям залишків турецької лазні (hamam) у Портовому дворі фортеці³². Евлія Челебі зазначав, що «...на краю нижньої фортеці стоїть невеличка лазня»³³. У 1999 – 2002 та 2004-2008 рр. Міжнародною Середньовічною експедицією Інституту археології НАН України під керівництвом С.О. Біляєвої проведено часткове вивчення надлиманної лінії оборони, а саме барбакану в четвертому дворі, а також геофізичні дослідження на території чотирьох дворів фортеці загальною площею близько 9 га.³⁴ Дослідження проводились спільною Українсько-Турецькою експедицією, у складі якої з 2004 року працює автор.

Із усіх османських пам'яток Північно-Західного Причорномор'я Акерманська фортеця являє собою пам'ятку, яка завдяки своїй значущості в стратегічному плані, збереженості архітектурних залишків та знахідкам матеріальної культури не має собі рівних не лише на даній території, але й на території всієї сучасної України.

Крім вищеописаних архітектурних залишків, на території міста зафіксовано:

- залишки фундаменту і мінарет мечеті (третій двір фортеці);
- вірменська церква Успіння Св. Богородиці XIV ст. (посад міста)³⁵;
- грецька церква Св. Миколи кінця XV – початку XVI ст. (посад міста)³⁶;
- Іоанна Сучавського підземна церква XIV–XIX ст.³⁷

Серед населених пунктів Акерманської землі важливе значення мала паланка Яник-Хісар. Евлія Челебі описав її як міцну фортецю, яка стояла біля переправи через Дністер. С.В. Паламарчук³⁸ локалізує її в районі Маякської переправи, але археологічно це поки ще не доведено.

Польовими дослідженнями, проведеними С.В. Паламарчук, на північ від Білгорода-Дністровського було локалізоване містечко Буджак, де виявлені залишки поселення з мечеттю³⁹.

Кілійська земля – сформувалась навколо фортеці Нова Кілія на Дунаї. Землі вздовж озера Кітай або Катлабух були західним кордоном. Південна межа тягнулася вздовж р. Дунай, північна проходила по Нижньому Траяновому валу⁴⁰. З вищевикладеного виходить, що в межах Кілійської землі перебувала територія 3-х сучасних районів – Кілійського, незначної частини Арцизького, Татарбунарського та Тарутинського районів, а також частина території Республіки Молдова. Археологічно ця територія найменш вивчена серед усіх.

Ізмаїльська земля – об'єднувала значну кількість населених пунктів. В межах Ізмаїльської землі перебували території сучасних районів – Ізмаїльського, Кілійського, Болградського районів, а також частина території Румунії.

Місто Ізмаїл розташоване на лівому березі Кілійського рукава Дунаю за 80 км від Чорного моря. Появу турецького міста відносять до XVI ст. В XVI ст. фортеця Ізмаїл являла собою невелике укріплення, оточене ровом і валом⁴¹.

В 1761 році в Ізмаїлі була затверджена кафедра митрополита Браїловського Даниїла, який управляв православними церквами в усіх турецьких районах⁴².

Під час першої російсько-турецької війни, після Кючук-Кайнарджійського миру султанський уряд розпорядився зміцнити оборонну міць Ізмаїла. Зберігши стару частину фортеці – цитадель і бастіон Табія, запрошені з Європи спеціалісти-фортифікатори оточили їх новими міцними кам'яними стінами, висота яких сягала 10 метрів. Фортеця мала укріплені капоніри, глибокі рови, наповнені водою, 265 гармат, а також тридцятитисячний добре озброєний гарнізон яничар. Фортецю будували під керівництвом французького інженера де Лафіт Клове і німецького будівельника Ріхтера⁴³.

Е. Челебі в своїй дорожній книзі відмітив, що в Ізмаїлі було близько 2000 домів, 800 торгових лавок. В місті існувало декілька кварталів, три з яких

мусульманські, а інші населені греками, вірменами, євреями⁴⁴.

«Турецьке місто зовсім не оточене стіною», – пише французький інженер фортифікатор Гійом Левассер де Боплан. Але вже на початок XVII ст. Ізмаїл став центром судово-релігійного округу «каза». Спочатку місто мало статус «нахіє»⁴⁵.

У 80-х роках XX ст. А.О. Доролубським були проведені археологічні розкопки фортеці Ізмаїл⁴⁶. А починаючи з 2006 року в місті працює археологічна експедиція на чолі з І.В. Сапожниковим⁴⁷.

Єдиною спорудою, яка збереглася до наших днів від турецької фортеці, є Мала мечеть XVI ст.⁴⁸

Структурною одиницею Ізмаїльської землі було місто Рені, розташоване на лівому березі Дунаю, в нижній його течії, за 3 км на схід від гирла річки Прут. Перша писемна згадка про місто і порт належить до 1548 р. В цей час воно входило до складу Молдавського князівства. В 1621 р. Османська Порта захопила порт Рені. Місто було перейменовано на Томарове і підпорядковано Ізмаїльській рай⁴⁹. В XVI – XVII ст. місто відігравало роль торговельного порту для транспортування зерна, яке османи закуповували на Дунайському узбережжі для свого війська. Зерно вантажили на судна і перевозили до сховищ, що містилися на берегах річки Прут⁵⁰.

Буджацько-татарська земля. В межах північної частини сучасної Одеської області знаходяться 16 районів, які охоплюють територію, що входила в зону кочівлі Буджацької орди. Це такі райони, як Ананіївський, Балтський, Березівський, Велико-Михайлівський, Кодимський, Комінтернівський, Котовський, Красно-Окнянський, Любашівський, Миколаївський, Роздільнянський, Татарбунарський, Савранський, Фрунзівський, Ширяєвський.

Згідно з писемними джерелами, татарське населення створювало короточасні поселення, які відповідали кочовому побуту. Населення Буджацького степу було тісно пов'язане з Акерманською землею⁵¹.

Єдиний форт, згаданий в писемних джерелах, це Татар-Бунар (з тюркського-татарський колодязь). Евлія Челібі повідомляв, що цей форт підпорядковувався Очаківському володарю⁵². Вважається, що форт Татар-Бунар у верхів'ях оз. Сасик був побудований у другій половині XVI ст.⁵³ Зберігся єдиний план форту, який за структурою будівництва нагадує цитадель Аккерманської фортеці⁵⁴.

На початку XIX ст. П. Свінїн в своїй праці писав: «При Дністрі, в селищі паланці по дорозі від Акермана до Кілії, в селищі Татар-Бунаре є залишки невеликих кам'яних замків, побудованих, як дехто стверджує, генуезцями під час їхнього володіння берегами Чорного моря»⁵⁵. Це повідомлення про будівництво фортеці генуезцями є досить сумнівним, бо Татарбунари далеко від узбережжя Чорного моря. Генуезцям не було сенсу так далеко заглиблюватись на територію, яка належала золотоординцям.

Для з'ясування ситуаційного плану у 2006 р. співробітниками Північної Середньовічної експедиції (нач. С.О. Біляєва) була здійснена розвідка в смт Татарбунари. При огляді міста не було виявлено жодних залишків середньовічних будівель, чи будь-якого археологічного матеріалу. Можливо, це пов'язано з тим, що за часів радянської влади зовнішній вигляд міста значно змінився.

Незважаючи на певні зрушення у вивченні історико-культурного процесу в Україні часів Османської присутності, подальші дослідження проблематики не втрачають актуальності. Невивченими типами пам'яток залишаються рештки фортець та значної кількості населених пунктів навколо них, існування яких підтверджується писемними та картографічними пам'ятками (в Ізмаїлі, Рені, Кілії, Болграді та ін.), а також неукріплених поселень. На сьогодні нам відомо про місцезнаходження незначної кількості поселень, які локалізувались в селах Мологи, Маяки.

Таким чином, на сьогодні нагромаджено значний матеріал для дослідження османських пам'яток Північного Причорномор'я, який відкриває нові перспективи для реконструкції історичного розвитку цього регіону за часів Османського імперії.

¹ Паламарчук С.В. Забытая земля: историческая область Бессарабия. Одесса.: Астропринт, 2008. – С.133.

² Історія міст і сіл Української РСР. Одеська область. К., 1969. – С.432.

³ Там само. – С.245.

⁴ Іналджик Г. Османська імперія. Класична доба 1300 – 1600. (переклад з англійської О. Галенка). – К., 1998. – С.115.

⁵ Кресін О. Османська імперія: роль в історії України //Збірник наукових праць Україна-Туреччина: минуле, сучасне та майбутнє. – К., 2004 – С.196.

⁶ Іналджик Г. Османська Імперія. – С.115.

⁷ Кантемир Дмитрій. Описание Молдавии. – Кишинев, 1973. – С.286.

⁸ Челебі Евлія. Книга подорожі. Північне Причорномор'я. – Одеса: Гермес, 1997. – С.32-40.

⁹ Батюшков П.Н. Бессарабия: историческое описание. – СПб.: Товарищество Общественная польза, 1892. – С.84.

¹⁰ Кресін О. Вказ. праця. – С.196.

¹¹ Мохов Н.А. Молдавия в эпохи феодализма. С древних времен до начала XX в. – Кишинев, 1964. – С.84.

¹² Кресін О. Вказ. праця. – С.25.

¹³ Смирнов В.Д. Сборник некоторых важных известий и официальных документов касательно Турции, России и Крыма. – С.-Петербург, 1881. – С.7.

¹⁴ Кресін О. Вказ. праця. – С.194.

¹⁵ Смирнов І.О. Виникнення та утворення Буджацької орди в XVI – XVII ст. //ЗІФ ОДУ. – Вип. 9 – Одеса, 1990. – С.36.

¹⁶ Біляєва С., Карашевіч І. Деякі аспекти картографування та вивчення пам'яток турецької культури на території Північного Причорномор'я //Північне Причорномор'я і Крим у добу середньовіччя (XIV – XVI ст.). Матеріали міжнародної наукової конференції, присвя-

ченої 10-літтю археологічних досліджень золотоординської пам'ятки с.Торговиця. – Кіровоград, 2006. – С. 19.

¹⁷ Bilyayeva S. Turkish cultural heritage in Ukraine (some aspects of problem). XIII. Türk Tarih Kongresi. – Ankara 4-8 ekim 1999. – P.1256.

¹⁸ Збірник матеріалів Одеської краєвої комісії для охорони пам'яток матеріальної культури та природи // НКО. УСРР – УПР НАУКА 1927. – С.5.

¹⁹ Штерн Э.Р. О последних раскопках в Аккермане летом 1912 г. //Записки Одесского общества истории и древностей. – 1913. – Т. 31. – С.92 – 101.

²⁰ Біляєва С., Карашевич І. Вказ.праця. – С.21.

²¹ Bilyayeva S. Op cit. – P.1257.

²² Кантемир Дмитрий. Вказ. праця. – С.25.

²³ Паламарчук С.В. Вказ. праця. – С.132.

²⁴ Історія міст і сіл УРСР. – С.283.

²⁵ Штерн Э.Р. Вказ. праця. – С.92-100.

²⁶ Avakian Gr. Sapaturile de la Cetatea Alba //СМІВ. – Chişinău, 1931. – P.48.

²⁷ Кравченко А.А.Средневековый Белгород на Днестре (конец XIII-XVI). – К., 1986. – С.4, 8.

²⁸ Дмитров Л.Д. Отчет о работе Белгород-Днестровской археологической экспедиции ИА АН УССР за 1945-1946гг. //НА ІА НАНУ. Ф. 1946/8. – С.2, 5.

²⁹ Кравченко А.А.Средневековый Белгород на Днестре (конец XIII-XVI). – К., 1986. – С.8.

³⁰ Мезенцева Г. Г., Иваненко И. А. Открытия в Белгороде-Днестровском // Археологические открытия. – М., 1987 – С. 369.

³¹ Челебі Евлія. Книга подорожі. Північне Причорномор'я. – Одеса: Гермес, 1997. – С.33.

³² Біляєва С., Ерсой Б. Дослідження карантинного двору Білгород-Дністровської фортеці //Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. – К. – Вип. 11. – 2002. – С.28.

³³ Челебі Евлія. Вказ. праця. – С.34.

³⁴ Біляєва С., Болтрик Ю., Карашевич І., Фіалко О. Дослідження міжнародної Південно-середньовічної експедиції у 2006 р. в Акерманській фортеці //Археологічні дослідження в Україні 2005-2007. – К., 2007. – С.96.

³⁵ Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР. – К.: Будівельник, 1983 – 1985. – Т.3. – С.266.

³⁶ Там само. – С.267.

³⁷ Там само.

³⁸ Паламарчук С.В. Вказ. праця. – С.141.

³⁹ Там само. – С.142.

⁴⁰ Там само. – С.151.

⁴¹ Історія міст і сіл УРСР. – С.132.

⁴² История Молдавской ССР. – Кишинев, 1965. – Т.1. – С.133.

⁴³ Сапожников И.В. Миссия Лаффита-Клаве в Очаковской области и Буджаке 1784-1789 гг. //STRATUM plus №6. – Кишинев, 2001-2002. – С. 498-499.

⁴⁴ Челебі Евлія. Вказ. праця. – С.156-157.

⁴⁵ Боплан Гійом Левассер. Опис України. – К.: Наук. думка, 1991. – С.48.

⁴⁶ Добролюбовский А.О. Стратиграфия турецкого Измаила и ее исторические комментарии // Проблемы истории и археологии Нижнего Поднестровья. Тезисы докладов и сообщений научно-практической историко-краеведческой конференции. – Белгород-Днестровский, 1990. – С. 118.

⁴⁷ Сапожников И.В., Богуславский Г.С., Сапожникова Г.В. Отчет об охранных раскопках в Измаильской крепости в 2006 г. //НА ІА НАНУ. Ф. 2006/190. – С.2, 3.

⁴⁸ Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР. – С.268.

⁴⁹ Історія міст і сіл УРСР. – С.700.

⁵⁰ Весела З. Турецкий трактат о Османских крепостях Северного Причерноморья в начале XVIII в. //Восточные источники по истории народов Юго-Восточной и Центральной Европы. – М., 1964. – С.127.

⁵¹ Губоглу М. Два указа (1801 г.) и «Священный рескрипт» (1802 г.), связанные турецко-русско-румынскими отношениями //Восточные источники по истории народов Юго-Восточной и Центральной Европы. – М., 1964. – С. 242.

⁵² Челебі Евлія. Вказ. праця. – С.8.

⁵³ Плотный М. Татарбунары і татарбунарці. – Татарбунары, 2004. – С.7, 8.

⁵⁴ Шлапак Марьяна. Белгород-Днестровская крепость. – Кишинев, 2001. – С.143.

⁵⁵ Свинын П.П. Описание Бессарабской области // STRATUM plus №6. – Кишинев, 2001-2002. – С.354.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ЗІФ ОДУ – Записки історичного факультету Одеського державного університету ім. І.І. Мечникова.

НА ІА НАНУ – Науковий архів Інституту археології НАН України.

Summary

*Iryna Karashevych
(Kyiv)*

Ottoman towns of North-West Pontic (modern state and research perspectives)

In the article the modern being and prospects of study of archaeological sights of the Turkish culture is analysed in territory of North-Western Black Sea area. Problems are examined which appeared before researchers in the study of this period. The main administrative centres of North-Western Black Sea area are localized in composition the Ottoman Empire.

УДК 930.22

*Валентина Бездрабко
(Київ)*

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО ЯК НАУКОВА СПЕЦІАЛЬНІСТЬ АБО ВРАЖЕННЯ ПРО МІСЦЕ РЕЄСТРАЦІЇ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Висвітлюється формування системи підготовки наукових кадрів із документознавства в Україні. Проаналізовано нормативні документи наукової спеціальності «Документознавство, архівознавство», розкрито новітні тенденції підготовки фахівців наукової кваліфікації.

Ключові слова: документознавство, соціальні комунікації, наука